

TÜRKİYE’DE KIRSAL ALANDA ÇAĞDAŞLAŞMA VE MÜBADİL KÖYLERİ

Dr. Zeynep Eres

Osmanlı Döneminde Tanzimat ile birlikte yasal ve kurumsal alanda hız kazanan çağdaşlaşma sürecinde kentsel mimari çevrenin düzenlenmesi temel konulardan biri olarak ele alınmıştır. Kendiliğinden gelişen organik dokulu kentler yerine belli kurallara göre düzenlenmiş planlı yerleşim birimleri yeğlenmiş, bunun için özellikle yangın nedeniyle boşalan alanlarda ızgara planlı sokak dokusunun oluşturulmasına çalışılmıştır. Kırsal alanda köy yerleşimlerinin düzenlenmesi ise ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı’nın kaybettiği topraklardan gelen göçmenlerin iskanı için gündeme gelmiş, ızgara planlı eşit parselasyonlu köyler kurularak bu kitlelerin yerleştirilmesine çalışılmıştır. Osmanlı köylerinin genelinde önemli sağlık sorunlarının olduğu ve mevcut yerleşmelerin fenni koşullara göre düzenlenmesi gereği ise ancak 2. Meşrutiyet döneminde (1908) İttihat ve Terakki Fırkası’nın yönetiminde ortaya konmuştur. Fırka’nın sosyolojik ve ekonomik yönleriyle birlikte “köy sorunu” olarak tanımladığı olgu karşısında yurtdışındaki uygulamalar da incelenerek çeşitli yasal düzenlemeler geliştirilmiştir. 1. Dünya Savaşı koşullarında bu çabalar mimari uygulama boyutunda karşılığını pek bulamamış olsa da, Cumhuriyet dönemine önemli bir fikirsel miras bırakmıştır. Cumhuriyet döneminin başında köyün çağdaştırılması devletin temel görevlerinden biri olarak tanımlanmış, bu çerçevede bütün köylerin modern sağlıklı bir çevreye kavuşması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Uygulama alanında ise ilk örnekler Lozan mübadillerinin iskanı sürecinde gözlenmiştir. Her ne kadar mübadiller için esas olarak Rum göçmenlerden kalan yerleşimler tahsis edilmişse de, bu köylerin çoğunun harap durumda olması ya da yetersiz kalması nedeniyle bazı topluluklar için devlet köy de kurmuştur. Bu bildiride Samsun, Adana, Bursa, Manisa gibi farklı bölgelerde kurulan köylerin mimari özellikleri ve inşaat süreci tanıtılacaktır. Mübadil köyleri hem dönemin çağdaş köy yaklaşımını anlamak hem de genç cumhuriyetin ekonomik ve yönetsel sistemi kurma sürecini değerlendirmek için önemli bir veri kaynağıdır.